

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Голова приймальної комісії
академії НАН України
_____ Валерій СМОЛІЙ
«30» квітня 2026 р.

Схвалено Вченою радою
Інституту історії України
НАН України
(протокол № 3 від «30» квітня 2026 р.)

ПРОГРАМА

вступного іспиту зі спеціальності
для здобуття третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
доктора філософії

Спеціальність – В 9 «Історія та археологія»
Галузь знань В «Культура, мистецтво та гуманітарні науки»
Освітньо-наукова програма – «Історія»

Зі змінами згідно
рішення Вченої ради від 25 червня 2026

КИЇВ – 2026

I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Програма вступного іспиту зі спеціальності В 9 «Історія та археологія» призначена для оцінювання рівня фахової підготовки вступників до аспірантури з урахуванням стандарту вищої освіти за спеціальністю 032 / В 9 «Історія та археологія» для другого (магістерського) рівня вищої освіти.

Програма визначає зміст і структуру вступного випробування, а також критерії оцінювання результатів.

Вступний іспит зі спеціальності В 9 «Історія та археологія» має на меті визначення рівня фахової підготовки вступника, його готовності до проведення самостійного наукового дослідження та відповідності академічним вимогам підготовки здобувачів ступеня доктора філософії. Вступний іспит покликаний виявити рівень опанування теоретичних засад і фактологічного матеріалу з історії та археології, сформованості навичок критичного аналізу джерел, здатності оперувати ключовими поняттями історичної науки, орієнтуватися у напрямках сучасної історіографії та розуміти зміст актуальних теоретико-методологічних дискусій у галузі історичних досліджень.

II. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ФОРМУЮТЬ ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ ВСТУПНОГО ІСПИТУ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ

1. Становлення та піднесення Києво-Руської держави: політична та соціальна структури, ідеологія, економічні моделі.
2. Духовно-культурний світ давньоруського суспільства.
3. Південна Русь під зверхністю монголів. Піднесення Галицько-Волинської держави.
4. Північне Причорномор'я як зона міжцивілізаційних контактів у добу середньовіччя. Кримський ханат та його роль в історії пізньосередньовічної та ранньомодерної України.
5. Українські землі у складі Великого князівства Литовського та Корони Польської у XIV–XVI ст. Історичне значення Люблінської унії 1569 р.

6. Запорозька Січ як центр соціально-політичної консолідації українського козацтва. Її місце в історії ранньомодерної України.
7. Українська національна революція середини XVII ст. та становлення Української держави раннього нового часу: типологія, етапи та історичні наслідки.
8. Суспільно-політичний розвиток України в останній чверті XVII ст. Інкорпорація українських земель до складу Російської імперії у XVIII ст.
9. Церковні відносини в Україні в контексті Реформації і Контрреформації в Європі.
10. Україна в соціополітичних просторах Російської та Габсбурзької імперій. Піднесення і політизація національного руху.
11. Модернізаційні процеси в економіці та соціальній сфері українських регіонів у XIX ст.
12. Україна у Першій світовій війні: національний вимір матеріальних і людських втрат.
13. Українська революція початку XX ст. Боротьба за національну державність в умовах громадянського протистояння та іноземної інтервенції.
14. Західно-Українська Народна Республіка 1918-1923 рр. Історичне значення. Історіографія проблеми.
15. Утвердження в Україні комуністичного режиму в 20-30-х рр. XX ст. Нова економічна політика та політика коренізації: зміст, хронологічні рамки, українська специфіка.
16. Сталінська «революція зверху» у світлі сучасних наукових концепцій.
17. Індустріалізація та колективізація сільського господарства в Україні у 1920–1930-х рр. Трагедія голодомору 1932–1933 рр.
18. Західноукраїнські землі у міжвоєнний період: форми державотворення, економічні моделі та соціально-політичні рухи.
19. Україна у Другій світовій війні: актуальна тематика та дискусійні проблеми.
20. Створення ОУН та розбудова її структури напередодні та в роки Другої світової війни; Українська повстанська армія: новітні погляди.

21. Голод 1946–1947 рр. в Україні: причини та наслідки.
22. Трансформації політичної системи радянського суспільства у період «відлиги» та «застою»: український вимір.
23. Становлення та розвиток опозиційного руху в Україні в 1950-1980-х рр.: напрями діяльності, програмні документи, характер боротьби.
24. Основні напрями і особливості діяльності УРСР на міжнародній арені (1945–1991 рр.)
25. Сучасна Українська держава та її місце і роль у новітній національній і європейській історії.
26. Особливості виникнення, форми та еволюція держави на Стародавньому Сході.
27. Поняття «історія античності» та «антична цивілізація». Спільні риси та особливості у розвитку цивілізацій Давнього Сходу та античної греко-римської цивілізації.
28. Візантійська цивілізація: становлення, еволюція, занепад.
29. Християнізація Європи. Середньовічні ересі. Інквізиція. Католицькі ордени. Конфронтація між Західною та Східною Церквами.
30. Відродження як історико-культурний феномен.
31. Епоха абсолютизму в Європі та її історичне значення.
32. Перетворення Росії в абсолютистську монархію. Основні особливості Російської імперії.
33. Франція та Європа в період революції кінця XVIII ст. та наполеонівських воєн.
34. Політична система та міжнародне становище Речі Посполитої у другій половині XVI–XVIII ст.
35. Османська імперія як етнополітичний і суспільно-господарський феномен: зародження, етапи еволюції, причини краху.
36. «Східне питання» та загострення суперечностей між європейськими державами у XIX ст.
37. Формування американської нації та державності у XVIII–XIX ст.
38. Європа напередодні та в роки Першої світової війни.

39. Жовтневий більшовицький переворот в Росії 1917 р., революційний, національно-визвольний рух в Європі: нові підходи до проблеми.
40. Спільне та специфічне у державно-політичному та соціально-економічному розвитку країн Центральної та Східної Європи у міжвоєнний період.
41. Тоталітарні режими в країнах Європи в 20-х–40-х рр. XX ст.
42. Причини та основні етапи Другої світової війни.
43. Вестфальська, Версальська та Потсдамська системи післявоєнного мирного врегулювання: порівняльний аналіз.
44. Спроби реформування тоталітарно-комуністичних систем в Європі в 1950–1980-х роках.
45. Виникнення держави Ізраїль. Палестинське питання. Конфлікти на Близькому Сході.
46. Об'єднання Німеччини, розпад СРСР та їх вплив на розвиток європейських процесів.
47. Політичні наслідки «арабської весни» для країн регіону.
48. Японське економічне диво: культурно-цивілізаційні та зовнішньополітичні складові.
49. Націоналізм, міжетнічні і міжнаціональні конфлікти в європейських країнах на сучасному етапі.
50. Інституційне оформлення та функціонування міжнародних та безпекових блокових організацій.
51. Терміни «історієписання», «історична наука» та «історична думка»: зміст, співвідношення та смисли.
52. Поняття «напрямок», «школа», «течія»: субординація, співвідношення, кореляція.
53. Народження, функціонування, «переформатування» та згасання наукових шкіл.
54. Проблемна історіографія як вид історичних студій.
55. Козацькі літописи Самовидця, Григорія Граб'янки та Самійла Величка.

56. Михайло Максимович й осередки українського романтизму 1830–1840-х рр.
57. Дмитро Яворницький і значення його творчої спадщини.
58. Микола Костомаров як історик України.
59. Михайло Грушевський та його «Історія України-Руси».
60. Українська історична наука 1920–1930-х років.
61. Наукова спадщина І.П. Крип'якевича.
62. Еміграційне / діаспорне історієписання у міжвоєнну і повоєнну добу.
63. Створення українсько-американських та українсько-канадських інституцій на зламі 1960–1970-х рр.
64. Впливи соціо- та етнокультурного середовища й інтелектуальної атмосфери західного світу на горизонт концептуалізації представників еміграційної / діаспорної історіографії.
65. Українська радянська історіографія 1950–1980-х рр.: основні тенденції та багатотомні проекти.
66. Джерелознавство в системі історичної науки. Історичні джерела: класифікація, методика пошуку, опрацювання і використання.
67. Архівознавство як спеціальна галузь історичної науки.
68. Нумізматика та боністика.
69. Історична географія та картографія як спеціальні історичні дисципліни
70. Геральдика.
71. Сфрагістика.
72. Генеалогія історична.
73. Метрологія історична.
74. Фалеристика та уніформологія.
75. Іконографія.
76. Емблематика і символіка.
77. Маргіналістика.
78. Мемуаристика.
79. Документознавство та дипломатика як спеціальні історичні дисципліни.
80. Історична хронологія.

- 81.«Холодна війна» як нове явище в міжнародних відносинах: причини виникнення, головні віхи розвитку, проблеми її хронологічних рамок та ініціаторів.
- 82.Сучасна російсько-українська війна (причини, передумови, глобальні наслідки, ставлення міжнародної спільноти тощо).
- 83.Європейська інтеграція: основні етапи розвитку та розширення ЄС.
- 84.Україна та Європейський Союз: еволюція взаємовідносин.
- 85.Глобалізація та її позитивні й негативні наслідки.

III. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Вступний іспит зі спеціальності В 9 «Історія та археологія» проводиться у письмовій формі з подальшою усною співбесідою, відповідно до затвердженого графіку. Додатковою складовою вступного іспиту зі спеціальності є захист вступником дослідницької пропозиції. Оцінки іспиту зі спеціальності та дослідницької пропозиції або наукових досягнень виставляються за шкалою 100–200 балів. Особи, які отримали за вступний іспит зі спеціальності або захист дослідницької пропозиції оцінку, нижчу за 150 балів, вибувають з конкурсу.

Кожен білет містить 3 теоретичних питання, кожне з окремого блоку.

Термін випробування становить 3 академічні години (135 хвилин) без перерви. Після виконання комплексної письмової роботи Приймальна комісія перевіряє її та виставляє оцінку згідно з критеріями оцінювання.

Критерії оцінювання питань:

Бали (100-бальна шкала)	Бали (перевед. у 200-бальну шкалу)	Критерії
90–100	180–200	Вступник повністю опанував програму вступного іспиту, демонструє володіння фактичним матеріалом і теоретичними положеннями, логічно й аргументовано викладає думки, уміє застосовувати матеріал для винесення власних суджень; вільно оперує категоріальним апаратом; відповіді чіткі, послідовні, без помилок на основні та додаткові питання.

82–89	164–179	Вступник демонструє розуміння ключових понять і методологічних підходів, проте допускає окремі несуттєві неточності або неповноту у викладенні певних аспектів. Виявляє загальну обізнаність з темою, хоча відповідь може бути менш глибокою або частково нечітко структурованою. Вільно оперує понятійним апаратом з несуттєвими неточностями.
75–81	150–163	Вступник у цілому орієнтується в матеріалі, проте при викладенні деяких питань не вистачає достатньої глибини аргументації при оцінці наукових фактів, процесів, явищ, подій; оперує понятійним апаратом, допускаючи окремі неточності.
64–74	128–149	Вступник викладає матеріал без глибокого осмислення, аналізу, порівняння та узагальнення. Демонструє поверхнєве розуміння тем (без аргументації та обґрунтування), відповіді містять значну кількість помилок, слабко структуровані, фрагментарні.
60–63	120–127	Вступник показує мінімально достатній рівень знань з блоків питань. У відповідях допускає суттєві помилки та не може критично оцінити наукові факти, явища, події.
35–59	70–119	Вступник дає неправильну або поверхнєву відповідь, яка свідчить про неусвідомленість і нерозуміння поставленого завдання.
1–34	1–69	Вступник не орієнтується в матеріалі, не відповідає на питання або відповідає неправильно, демонструє неприйнятний рівень підготовки до вступу в аспірантуру

Результати вступного іспиту Приймальна комісія оприлюднює протягом доби після завершення іспиту на сайті Інституту історії України НАН України.